

IVAN PRPIĆ

DILEMA O NASTAVNOM PLANU FAKULTETA POLITIČKIH NAUKA

Pitanje plana nastave na Fakultetu eminentno je znanstveno pitanje. Plan nastave pojedine znanosti (odnosno pojedinih znanosti) određen je bitno tom znanošću i predstavlja institucionalizirani oblik postojanja znanosti. Stoga je pretpostavka koncipiranja nastavnog plana pojmovno jasno određenje znanosti koje je on nastavni plan. Ova spoznaja nije nipošto nova. Narpotiv prisutna je explicite ili implicate u svim u nas, dosada objavljeim napisima o nastavnom planu. Čak i onda kad je riječ o broju sati nastave pojedine znanosti ili o profilu diplomiranih politologa, što je samo organizacioni i pedagoški vid istog znanstvenog problema. Mi smo u ovom napisu podsjetili na nju ne stoga što mislimo da je zaboravljena, nego da bi podsjetili na određenja političkih znanosti, upravo u diskusijama o nastavnom planu na našem Fakultetu i onda ukazali na, po našem mišljenju, korijene prijevora o nastavnom planu.

U raspravama o nastavnom planu EPN, održanom povodom donošenja nastavnog plana po kome još i danas, s manjim izmjenama radimo i studiramo, lako se mogu prepoznati dva različita određenja političke znanosti.

Zastupnici jedne orijentacije polaze od tvrdnje da postoji politologija kao jedinstvena, od drugih tradicionalnih humanističkih znanosti različita znanost, sa svojim metodama i svojim predmetom. Ona je, je, grubo govoreći, teorija političkog sistema. Unutar ovog općeg određenja posebna područja su unutrašnje-politički odnosi, vanjsko politički odnosi i sama teorija političkog sistema. Po nastavni plan otuda proizlaze dvije bitne posljedice. Ove izrazito politološke discipline moraju u nastavnom planu dobiti više vremena i prostora i činiti okosnicu studija. Njih se i studira drugačije (aktivno, s većim obavezama), nego ostale znanosti, koje se na Fakultetu izučavaju jedino utoliko, ukoliko su neophodne da se sagleda međuzavisnost politike kao društvenog fenomena s ostalim društvenim fenomenima, odnosno međuzavisnost znanosti o politici sa drugim tradicionalnim humanističkim znanostima.

Kad je riječ o profilu studenata za ovu orijentaciju, politolog je poseban tip stručnjaka, čiji je prvenstveni zadatak upoznavanje procesa artikulacije političkog mehanizma, njihovo poimanje i sposobnost njihova usmjeravanja. On je podjelom rada nastao kao neophodan »ekspert za društvene procese«, ekspert čija je uloga u našem samoupravnom socijalizmu da neposrednim samoupravljačima pripremi i servira mogućnosti upravljanja društvenom zajednicom, kako bi ta zajednica doista bila njegova zajednica i kako bi ta zajednica mogla biti racionalno, što će reći znanstveno organizirana. Samim tim studij na Fakultetu mora biti organiziran tako da ih osposobi za taj posao eksperta. On može i mora biti specijalistički, odnosno mora već na fakultetu omogućavati usmjeravanje za područje na kojem budući politolog misli raditi.

Zastupnici suprotne orijentacije, orijentacije koja je prevladala prilikom donošenja postojećeg nastavnog plana, polaze od pretpostavke da politologija kao posebna znanost ne opstoji. Fenomen politike ili politička struktura društva predmet je istraživanja različitih, do sada već znanstveno i društveno afirmiranih znanosti. Doduše, klasične znanosti se razlikuju od istih znanosti koje se izučavaju na drugim fakultetima u toj mjeri u kojoj jest i može biti određena predmetom. Filozofija politike, politička povijest, sociologija politike itd. su stoga i jednakopravne i jednako važne discipline, neophodne za sagledavanje kompleksnog fenomena politike s aspekta i metodama različitih znanosti. Studij na fakultetu političkih nauka je stoga jedinstven četverogodišnji studij. Eventualni specijalistički studiji su potrebni i mogući, tek nakon njegova apsolviranja. Politolog stoga nije posebna profesija u smislu struke. On jest i treba da bude fundamentalnim kategorijama svih klasičnih humanističkih znanosti obrazovan itelektualac, sposoban da sagleda i misli i cjelinu artikulacije života u zajednici. On je »svijest i savjest« te zajednice, svojim mišljenjem usmjeren na transcendiranje i revolucioniranje (ne usavršavanje) svijeta politike kao specifičnog oblika opstanka građanskog čovjeka. S tog stajališta Fakultet političkih nauka bi morao biti, zapravo, humanistički fakultet.

Ovo je sažeta, ali po našem mišljenju vjerna reprodukcija temeljnih teza o određenju političkih znanosti, izrečenih u raspravi o nastavnom planu Fakulteta. Znanstvenu argumentaciju iznošenu u prilog svake pojedine od navedenih teza ne iznosimo ne samo stoga što je lako dostupna (cijela diskusija je objavljena u časopisu »Politička misao« br. 1. 1965) nego i stoga što je, budući da je to dilema koja je prisutna od samog začetka povijesti moderne znanosti o politici, vjerujemo, dovoljno poznata.

Stalo nam je više do toga da se upitamo za razloge te dileme. U čemu je ona utemeljena?

Uobičajeno je, kad je riječ o povijesti moderne znanosti o politici, njezinu povijesnu pojavu vezati za nastanak moderne demokratske države. Činjenica nesumnjivo poznata, historijski tačna, znanstveno dokazana i obrazložena. Ipak, u kakvoj vezi stoji s gore izloženom dilemom?

Po svom poimanju demokratska politička država je, to je njezino bitno određenje, povijesno novi princip ustrojstva zajednice. Nastala u vrijeme kad se prirodna zajednica feudalizma raspada na skup međusobno suprotstavljenih pojedinaca-privatnih vlasnika, koji utemeljeni jedino u svom radu i vlasništvu proizvode svoj život po principu rata svih protiv sviju. Moderna demokratska država je pojmljena kao umnim consensusom pojedinaca konstituirana sfera, koja izražava zajedničko, opće i umno svih tih pojedinaca. Polazeći od pretpostavke da je prirodno stanje čovjeka skup Robinzona međusobno jednakih, slobodnih i umnih bića, rođenih s prirodnim pravom da slobodno raspolažu svim svojim prirodnim sposobnostima, moderna, država je pojmljena kao sfera unutar koje je ozbiljenje slobode jedino moguće. Ona je institucionalizacija slobode same. Moderna politička država je stoga ljudska zajednica par excellence, zajednica čija je svrha u njoj samoj, u omogućavanju svakodnevnog ozbiljenja i zbivanja prirodnih ljudskih prava za slobodu.

Istodobno demokratska zajednica je, kako je to Marx analizom Deklaracije o pravima čovjeka i građana pokazao, pojmljena kao sredstva garancije ozbiljenja tih prividnih prava, prava koja čovjek ima nezavisno od nje i utoliko su ona izvan nje. Samim tim je i svrha zajednice – ozbiljenje slobode – izvan nje. Ono pripada u sferu društva, sferu posebnih interesa iz koga čovjek umnim uvidom u potrebi zaštite posebnih interesa, delegira dio moći u državama, kako bi organizirao sigurnost slobode.

U ovom ambivalentnom karakteru demokracije, demokracije kao ustrojstva slobodnog života samog i sredstva osiguranja slobodnog života koji se vodi izvan zajednice, prisutan je samo od povijesne pojave moderne demokratske države i razlogom je različitog određenja politike i znanosti o politici.

Jedna orijentacija unutar znanosti o politici insistira na zajednici-državi, prije svega, kao instituciji novog principa ustrojstva života samog i stalo mu je jedino do poimanja temeljnih principa ustrojstva zajednice, i zakonitosti povijesnog zbivanja, koja omogućavaju odnosno sprečavaju realizaciju ovako pojmljene zajednice. To su tzv. fundamentalne znanosti o politici, koje, misleći konsekventno svoju poziciju, zajednicu zamišljaju kao zajednicu umnih, univerzalno obrazovanih, moralno koherentnih ličnosti, ličnosti koje su u stanju da svojom permanentnom usmjerenošću na mišljenje umnosti cjeline imaju kritičku distancu prema neumnoj svakodnevnici. Funkcija Fakulteta političkih nauka, utemeljenog u takvom poimanju znanosti, jest obrazovanje ličnosti kategorijalnim aparatom za poimanje te cjeline i osposobljavanje za život u toj zajednici.

Drugi smjer utemeljen je u pretpostavci da je demokratska zajednica, prije svega organizacija i instrument garancije ljudske slobode. Njima je stalo da, istraže i ovladaju najracionalnijim principima organizacije da ovladaju tehnikama te organizacije. Život u zajednici, državi nije, dakle slobodan život, nego tehnika or-

ganizacij slobodnoge života. Sadržaj te tehnike se vremenom i razvojem mijenja, ali principijelno riječ je o tehnici raspolaganja i rukovanja, programiranja i projektiranja zajedničkog života.

Nemoguće je, ali i nije svrha ovog napisa, pratiti transformaciju koju je moderna demokratska država doživjela tokom nekoliko stoljeća svoga postojanja. Ipak, čini nam se neophodnim podsjetiti na neka, već na prvi pogled, vidljiva obilježja. Ponajprije, i manje genijalnim misliocima nego što je to Karl Marx postalo je jasno da se građanskom revolucijom ne zbiva odvajanje sfera rada (društva) od sfere države, nego da je država samo jedan od oblika artikulacije društvenog života.

Samim tim organiziranje institucije za reguliranje protivrječnosti unutar sfere društva sve više postaje jdean od posebnih poslova unutar, intenzivnom »racionalizacijom«
uznapredovale društvene podjele rada. Opći, zajednički posao tako postaje jedno od struka unutar društvene podjele rada. Osobita značajka te posebne struke je činjenica da ona opstoji uz pretpostavku u svjesnog delegiranja moći iz sfere društva na državu-instrument«. Jedino uz tu pretpostavku država-instrument ima smisao opstojanja. Tehnika organizacije upravljanja državom je stoga tehnika rukovanja ovom na nj delegiranom moći, moći koja danas dostiže gotovo nepojmljive razmjere. Važnost ove činjenice vidljiva je u svojoj cjelini tek ima li se na umu da interesi svih pripadnika društva nisu identični, odnosno da se ona konstituira kao društvo klasa od kojih svaka za sebe nastoji ovladati ovim instrumentom moći.

Osim toga, neophodno je istaći sve češću i sve veću promjenu funkcije države u odnosu spram sfere društva. Dok je ona u svom nastanku opstojala pod uvjerenjem »da je najbolja vlada ona koja najmanje vlada«, temeljni zadatak moderne države je sve češće i sve intenzivnije interveniranje u sferu društva, bilo da je riječ o planu razvoja, o osiguranju održavanja nivoa u znanstvenom istraživanju ili zdravstvenoj politici. Zajednica država upravo, s obzirom na sve koncentriraniju moć, ali i prošireni djelokrug svojih ingerencija sve više postaje racionalno artikuliran organizam čija logika funkcioniranja poprima vlastite zakonitosti, zakonitosti kojima je neophodno vladati kako bi ih se moglo korisnije primjeniti i mijenjati. U ovoj osobini i funkciji moderne demokracije utemeljeno je poimanje znanosti o politici kao znanosti o tehnici ovladavanja, primjene, razvijanja i rukovanja društvenom moći. Konsekventno tame prioritetni zadatak Fakulteta političkih nauka bi bio da obrazuje stručnjake koji će to biti u stanju. Oni već na Fakultetu moraju biti upoznati s već postojećim i uhodanim tehnikama moći, ali i metodološki instrumentarijem neophodnim za daljnji razvoj tih istih tehnika ili iznalaženje novih. Oni moraju biti obrazovani kao društveni inženjeri, sposobni da primjenom znanstvenih metoda programiraju i predvide najracionalniji razvoj društvene zajednice za narednih nekoliko decenija. Ovaj proces je čini se totalan i totalitaran. On napreduje gotovo geometrijskom progresijom i ništa ga ne može zaustaviti. Ilustrativno o njemu govori položaj i

mogućnosti djelovanja klasičnog humanističkog intelektualca u suvremenom društvu kako Istoka tako i Zapada. Nemoguće je ne primjetiti kako je njegov stav i odnos prema svijetu postao anahronizam koji samo smeta besprijekorno funkcioniranje znanstveno artikuliranog pogona za proizvodnju života. Nemoguće je ne zapaziti kako njegovo mjesto sve samouvjerenije zauzima, upravo, spomenuti inženjer društva oboružan kompjuterima, najmodernijim elektronskim instrumentima, atomskom bombom i bezgraničnim optimističkim vjerovanjem u svemoć znanosti. Gotovo da je potpuno zaboravljeno poimanje države kao jedine mogućnosti ozbiljnije slobode.

Nije na nama da se u ovom napisu opredjeljujemo za bilo od kojih gore opisanih orijentacija. Naprotiv, mi smo ih spomenuli jedino stoga što nam se čini da je prilikom rasprave o nastavnom planu Fakultet političkih nauka u jednom društvu samoupravne demokracije neophodno porazmisliti da li je taj princip konstruiranja nove ljudske zajednice i organizacije zajednice uspio prevladati novovjekovnoj demokraciji imanentnu ambivalenciju. Činjenica je da naše samoupravno društvo pokušava organizirati svoju zajednicu, polazeći od drugačijeg poimanja čovjeka nego klasična demokratska država. Čovjek je po svom egzistencijalnom određenju društveno biće, radnik, ali ne bitno i vlasnik. Sloboda mu je stoga utemeljena, prije svega, u njegovu radu, a nije neposredna funkcija privatnog vlasništva. Upravo stoga je jednak ostalim članovima zajednice.

Osiguravaju li te pretpostavke preovladavanje gore navedene ambivalencije?

Čini nam se da je odgovor na ovo pitanje negativan. Što više, čini nam se da je ono niti ne može izbjeći. Temeljni razlog tome jest činjenica da je moderna država, bez obzira što je ona o sebi mislila, de facto funkcionirala kao zajednica društvenih bića, a ne Robinsona. Ona se kao poseban individuumu suprotstavljen i od njega ne kontroliran, znanstveno artikuliran organizam osamostalila zahvaljujući tome što je samo slijedila logiku razvoja modernih proizvodnih snaga, snaga prema kojima se čovjek sve više nalazi u istom odnosu prema kome se nalazio đavolov učenik prema silama koje je oslobodio. Znanstvena artikulacija života u zajednici samo je druga strana činjenice da je proces neposredne proizvodnje života postao institucionalizirani znanstveni proces unutar kojega je rad pojedinaca samo jedna od manje ili više važnih karika u lancu. Taj se proces osamostaljuje nasuprot pojedincu bez obzira na oblik vlasništva u procesu proizvodnje. To tim više što je isti proces poznanstvovljenja svakodnevnog života suvremenu povijest u pravom smislu te riječi učinio svjetskom poviješću i doveo cijelo čovječanstvo u takvu međuzavisnost da je i sa stajališta pojedine države nemoguće ovladati tom organizacijom. Što dakako ne znači da nisu nastojanja neophodna da se to učini.

Ipak prihvaćanje ovakvog razvoja povijesti i poimanje napretka istovremeno znači mirenje sa činjenicom da čovjek svoju povijest neminovno proizvodi kao proces oslobađanja od prirode, ali i kao proces

proizvodnje njemu nadređenih društvenih sila, da ju proizvodi kao moć koja mu ugrožava njegovo bitno egzistencijalno određenoje-slobodu. O neopravdanosti vjerovanja u ovakav čovjeku neprimjereni konformizam svjedoče sve češći i sve različitiji pokušaji mladih u svijetu da civilizaciji utemeljenoj u ovakvim principima okrenu leđa. Upravo oni svjedoče o činjenici da je možda upravo ova znanstveno tehnička civilizacija iscrpla svoje mogućnosti i nalazi se pred neophodnim obratom u svom načinu opstanka.

Da zaključimo. Čini nam se, kad je riječ o nastavnom planu našeg fakulteta odlučiti, nakon iscrpne analize našeg društva, dakako, je li samoupravno društvo samo bolji, racionalniji skladniji oblik funkcioniranja novovjekovne zajednice modernog čovjeka, zajednice koja se, čini se, neophodno konstituira kao moć spram pojedinca te moramo na fakultetu obrazovati inženjere društvene moći, ili je samoupravljanje princip konstituiranja nove univerzalne ljudske zajednice, pa moramo obrazovati ličnosti sposobne da u takvoj zajednici žive i bore se za njezino ostvarenje.